

A varsói szerződés logikus folytatása annak a nemzetközi áramlatnak, amely a tengerjogban is az 1924. évi brüsszeli egyezményrel a felelősségkizáró clausulák megszorításához és a hajótulajdonos korlátozott, de kötelező felelősségének megállapításához vezetett. Rávilágít ez az egyezmény arra is, hogy a megoldás útja nem a kárfelelősség kizárása, hanem annak korlátozása, amely egyben előmozdítja a biztosítási lehetőségeket és előkészíti a kötelező biztosítást. A varsói egyezmény egy csapásra megszüntette a légiforgalomban szokásos abszolút kizárási clausulák használatát, mert, bár ez a nemzetközi szerződés csak az egyezményben közelebről körülírt iparszerű nemzetközi fuvarozásokra irányadó, a légiforgalmi vállalatok nemzetközi szövetségének (I. A. T. A.) kötelékébe tartozó vállalatok az egyezményben megállapított felelősségi elveket alkalmazzák egyetlen állam területén végmenő fuvarozások esetében is.

A varsói egyezmény jogunkkal ellentétben újból együttesen szabályozza a fuvarozó szerződéses és baleseti felelősségét. Ez a felelősség kétségtelenül privilegialis jellegű, amely jogunk szempontjából annak következtében mégis elfogadható, hogy a Lkr., mint láttuk, a felelősségnek ebben a körben való teljes kizárását is lehetővé tette. Ez a felelősségcsökkentés azonban csak a légifuvarozó speciális helyzetében indokolt és annak kedvezménye a fuvarozás egyéb ágaira nem terjeszthető ki.)

Mi a „hallgatólagos“ arany-klauszula ?

Igen találoán mutatott rá dr. Görög Frigyes az 1936-os TEBE-évkönyvben közzétett egyik legutóbbi tanulmányában¹⁾ többek között arra, hogy az arany-klauszulák körüli viták sehogyan sem tudnak nyugvópontra jutni, mert ámbár bizonyos alapvető kérdések tisztázódtak is, sok más kérdésben tovább tart az ellentétes érdekek harca, sőt újabb problémákat vet fel az egyre bonyolódó gazdasági válság és az ezzel kapcsolatos jogfejlődés.

Az arany-klauszulák tanát főleg a németek fejlesztették ki valóságos külön tudománnyá és ugyanők voltak azok is, akik az arany-klauszulákat kategóriákra osztották (Goldmünzklausel és Goldwertklausel, esetleg Goldmengeklause) sőt ezeket a ma már általánosan ismert kategóriákat elég gyakran további alkategóriákra bontották szét és a mindezekkel kapcsolatos fő- és alproblémákról igen terjedelmes monografiákat írtak.

Azt is találoán jegyzi meg — idézett tanulmányának egy másik helyén²⁾ — ugyancsak Görög Frigyes, hogy „a formalizmus utvesztőjébe tévedt“ s abból kibontakozni nem tudó német

¹⁾ E kérdésben a Kúria P. VII. 5899/1935. sz. alatt a cikkiró álláspontjától eltérő módon foglalt állást. A határozatra visszatérünk. (Szerk.)

¹⁾ „Az aranyzáradék“ írta: dr. Görög Frigyes ügyvéd, a Takarékpénztárak És Bankok Egyesületének előadója (TEBE-könyvtár 78. szám, 183. old.).

²⁾ 190. old. 2. bek.

tudomány sok tekintetben már „anachronizmussá” vált és a gyakorlati megoldásokat inkább hátráltatja, mint elősegíti.

En magam is igen gyakran éreztem ezt és legutóbbi tanulmányaimban már ezért is többször hasonlítottam össze azt a germán jogfejlődést, amelynek sok tekintetben mi is hatása alatt állunk, a homlokegyenest ellenkező utakon haladó, de leginkább egyszerűsége törekvő, mindenképen igen érdekes latin jogfejlődéssel.

Amidőn azonban épen az „egyszerűsége törekvés” erényét akarom kiemelni, akkor itt a viláért sem a franciákra gondolok, akik a németektől tökéletesen eltérő utakon járnak ugyan, de épen az arany-klauzulákat — amennyiben azok érvényét egyáltalán elismerik³⁾ — ők is meglehetősen komplikált kategóriákra bontották szét.⁴⁾

A latin jogfejlődés kapcsán elsősorban az olaszokra gondoltam itt, akik a latin kulturának és a klasszikus római jogászok örökének talán egyébként is a legközvetlenebb örökösei és akik a legújabb jogfejlődésben is lehetőleg a tiszta, világos és egyszerű jogi formulákra törekednek, az „arany-klauzulák” terén pedig mindent elkövetnek arranézve, hogy a külföldi jogelméletben kifejlődött típusokat és kategóriákat lehetőleg közös nevezőre hozzák.⁵⁾

Ezek után egészen sajátos, hogy éppen a „hallgatólagos arany-klauzula” úgy a legújabb német, mint a legújabb olasz jogfejlődésben is egyaránt előfordul. Utóbbi esetben talán inkább *mint új fogalom meghatározás és nem mint új kategória*. Mindenesetre tény azonban, hogy úgy az elméleti tudomány, mint a *birói gyakorlat* is mindkét esetben behatóan foglalkozott a hallgatólagos arany-klauzula kérdésével.

Egyik tipikus esete a német jogi-felfogás szerinti hallgatólagos-aranyklauzulának a Reichsgerichtnek az az ítélete,⁶⁾ amely

³⁾ A francia jogfejlődés már elvileg és általában csak a legszűkebb területen ismeri el az arany-klauzulák érvényét (csak a „nemzetközi”-nek tekinthető jogviszonyokban) s egyébként a Code Civil 1895. szakasza alapján a legszigorubb névértéki elmélet érvényesül.

⁴⁾ a) stipulation de paiement en francs-or, b) clause d'échelle mobile, c) clause de paiement en coupons ou en titres de l'emprunt 4 % 1925., d) clause de parité et d'équivalence, e) clause de paiement en nature, f) clause lingot-or. (V. ö. Capitant: „Les succédanés de la clause „payable en or” Dalloz Hebdomadaire, Paris.)

⁵⁾ Az erre vonatkozó jogelmélet lényege az, hogy a bármi néven nevezendő aranyklauzulák végső célja és gazdasági jelentősége ugyanaz („Identico contenuto economico”). A felek mindegyikkel ki akarják vonni magukat a pénz ingadozásának veszélye alól (sotttrarsi alle oscillazioni della lira) és sorsukat az aranyhoz kötik. Végeredményben tehát az arany-érme-klauzula sem jelent mást, mint azt az arany-mennyiséget, amely az „olyan és annyi” aranyérmékben képviselve van. Ez a fémmennyiségi” (quantità metallica) elmélet (V. ö. Prof. Tullio Ascarelli: „Pagamento dei debiti con clausole oro”, Vallardi-kiadás, Milano, 1933., 191—193. old.)

⁶⁾ Reichsgericht 154/33; 1933. jún. 12.

az egyszerű angol-font-klauzulát arany-angolfont-klauzulává minősíti át és pedig azért, mert a bíróság véleménye szerint a felek kifejezett aranykikötés nélkül is („ohne Beifügung einer ausdrücklichen Goldklausel“) az *aranyra*, illetőleg a fontra mint aranyvalutára *gondoltak* (an das englische Pfund als Goldwährung... gedacht). Tehát ha az arany nem is volt benne a szerződés tartalmában (Vertragsinhalt), az mégis szerződési alapon (Vertragsgrundlage) tekinthető.⁷⁾

Lényegesen különbözik ettől az olasz felfogás szerint hallgatólagos-aranyklauzula, amely legfeljebb akkor állapítható meg, ha az elhallgatott „arany“ legalább is közvetve kifejezésre jut.

Ilyen pl. a milanoi felebbezési bíróságnak egyik közismert elvi-jelentőségű határozata,⁸⁾ amely kimondja, hogy:

Arany-klauzuláról van szó, nem pedig valuta-klauzuláról, amidőn fizetési eszközül a belföldi valuta van kikötve, amely egyes-egyedül csak az aranyparitás megjelölésével van egy külföldi valutával kapcsolatba hozva.⁹⁾

Talán még érdekesebb a trieszti felebbezési bíróságnak az a (még nem jogerős) határozata, amely egy most folyamatban lévő nagy kötvényszerben többek között arra mutat rá, hogy amidőn a konkrét esetben nem kevesebb mint három valutában (alternatív, a hitelező választása szerint) volt kifejezve a kötelezettség (2000 corone = 2100 franchi = 1700 marchi) és a korona, a frank és a márka egymásközötti viszonya *nem a tőzsdei árfolyam szerint*, hanem ugyanabban az előre meghatározott arányban („in quella stessa proporzione“) volt megállapítva, *amely szerint ezeknek a valutáknak a finomarany-tartalma egymáshoz viszonyított (in cui erano tra loro le quantità di oro fino contenuto nelle rispettive unità monetarie)”,* akkor az *arany-klauzulát még kifejezett kikötés nélkül is közvetve meg lehet állapítani.*¹⁰⁾

A leglényegesebb különbség itt mindenesetre az, hogy a germán jogfejlődés szerint elég, ha a felek az aranyra „*gondoltak*“ (s ezt a benső szándékot, mint szerződési alapot, az eset körülményeiből a bíróság megállapítja), míg a latin jogi felfogás szerint elengedhetetlenül szükséges, hogy a felek benső akarata *legalább közvetve* külsőleg is *kifejezésre jusson.*

A német jogfejlődésben különben is meglehetősen egybefolyik ez a kérdés azzal a német *értékállandósági* elmélettel és

⁷⁾ A gyakorlatban, illetőleg a konkrét jogesetekben igen gyakran az „értékállandósági“ kérdéshez kapcsolódik az a másik jellegzetes német jogelmélet, amely a szerződés kifejezett tartalma (Vertragsinhalt) is ki nem fejezett alap gondolata (Vertragsgrundlage) fogalmaival operál és ezek között különbséget.

⁸⁾ Corte d'Appello di Milano 1934. júl. 19-i ítélete (Foro della Lombardia 1934. IV. 11.).

⁹⁾ „Costituisce clausola oro e non clausola valuta estera quella in cui la moneta pattuita per il pagamento è la moneta nazionale, ragguagliata a quella estera unicamente per il suo contenuto aureo secondo il rapporto di parità aurea.“

¹⁰⁾ Corte d'Appello di Trieste 1935. febr. 12-iki ítélete (egyelőre még semmiféle nyilvános gyűjteményben nem közöltetett).

az „értékállandósági-kikötés“-sel mint ilyennel, amelyek következésményképen a berlini Reichsgericht pl. teljesen egyöntetűen bírálta el a híres német kötvénypereket¹¹⁾ noha az esetek egyikeben nyoma sem volt arany-klauzulának, hanem csupán valuta-klauzulának (dollár-klauzula) fordult elő.¹²⁾

Többször kifejtettem azt a nézetemet,¹³⁾ hogy az egész értékállandósági elmélet az inflációs idők maradványa, amely nagyon megérthető ugyan, de alapjában hibás és amely a mai deflációs jellegű gazdasági viszonyok között most már csak zavarokra és félreértésekre vezet.

Azonban itt csak arra a legjellegzetesebb momentumra akarok röviden rámutatni, hogy míg a legújabb germán jogfejlődésben (amelynek mi is meglehetsően hatása alatt állunk) az arany-klauzulák és a valuta-klauzulák közötti különbség — különösen amidőn ezek éppen az „értékállandóság“ biztosítására irányulnak — sok esetben meglehetsően elmosódik, addig az új olasz jogfejlődés teljesen más utakon halad és *mindig a legélesebben disztinguál* az arany-kikötése és a külföldi-valuta-kikötések között.

Rendkívül érdekes és jellegzetes, hogy egy 1934. évi — tehát teljesen újkeletű — elvi jelentőségű bírói határozat egészen¹⁴⁾ kategórikusan kimondotta, hogy:

*Az aranyklauzulákat nem szabad összezaparni a valuta-klauzulával (!)*¹⁵⁾

További nevezetessége ugyanennek a bírói határozatnak, hogy annak indokolása úgyszólván szösz szerint veszi át és teszi magáévá azt az Ascarelli-féle másik tantételt, amely szerint *„az arany-klauzula az arany sorsához kötött értékbiztosítást, a valuta-klauzula pedig kizárólag az illető valuta (dollár, font stb.) sorsához kötött (tehát mindig relativ) biztonságot jelent, bárha mindkettőt a felek azért használják, hogy az ország saját pénzének esetleges értékingadozásai ellen biztosítsák magukat.*“¹⁶⁾

Ennek következtében míg a német jogfejlődésben valamely egyszerű valuta-klauzula is elég lehet arra, hogy mint „still-schweigend angenommene Goldwertgrundlage“ és egyuttal mint

¹¹⁾ V. ö. dr. Liebmann Ernő kútinó tanulmányát a Kereskedelmi Jog 1935. évi 7. számában.

¹²⁾ A „Stahlweerein“ kötvénypere, a Reichsgericht 1934. dec. 14-én kelt VI. 463/1934. sz. ítélete, R. G. Z. gyűjtemény 146. kötet 1—8. old.

¹³⁾ Legutóbb: Kereskedelmi Jog 1936. március 2-iki (XXXIII. évf. 3.) szám.

¹⁴⁾ Trib. Milano 22., gennaio 1934., Monitore dei Tribunali gyűjtemény 1935. évf. I. 393.

¹⁵⁾ „La clausola oro non va confusa con la clausola valuta estera.“

¹⁶⁾ „Con la prima le parti intendono di sottrarsi alle conseguenze delle oscillazioni nel potere d'acquisto della lira col riconoscere soltanto il potere d'acquisto dell'oro. Con la seconda invece intendono di sottrarsi alle conseguenze delle oscillazioni nel potere d'acquisto della lira, col riconoscere soltanto il potere d'acquisto della valuta estera (dollaro, sterlina ecc.).“

„Wertbeständigkeitsklausel“ is figyelembe jöjjön, addig az *olasz* hallgatólagos aranyklauzula mindíg arra az „in concreto“ eldöntendő egyetlen kérdésre redukálódik, hogy az arany-kikötés mint ilyen kifejezett szóhasználat nélkül is kétségtelenül megállapítható-e?

Nagyon jól tudjuk, hogy a gyakorlati élet sokféleségében igen sok olyan eset fordul elő, amidőn még az „arany“ szónak kifejezett említése mellett is fölötte kétséges lehet, hogy az arany-klauzulát „in concreto“ meg lehet-e állapítani.¹⁷⁾ Viszont más esetben az „arany“ kifejezett említése nélkül is a felek szerződési szándéka „in concreto“ egészen világos lehet.

A magyar judikaturában eddig csak olyan eset merült fel, amidőn egyetlen odavetett szóból („aranykorona“) kellett az aranyklauzula jelenlétét megállapítani,¹⁸⁾ ellenben hallgatólagos arany-klauzula-eset még egyáltalán nem fordult elő. Igaz ugyan, hogy a bíróság (szerény véleményem szerint nem egészen helyes utakon járva) több esetben a sui generis „értékállandósági kikötés“ megállapításával kereste és találta meg a modus vivendi-t és éppen ezért a hallgatólagos arany-klauzula esetleges criteriumaira egyáltalán gondot sem fordított.

Dr. Nyeiczkey Zoltán.

Ügyleti kötelmek kisugárzása.*

A mai előadás feladata azoknak a jogi jelenségeknek megjelése, melyeket az jellemez, hogy extraneus ügyleti alapon jogokhoz jut. Ha feltesszük, hogy ennek igen széles az elterjedtsége a gyakorlati életben (amint ezt később majd kimutatom) s ha áttekintjük majd a fogalom alá eső kikristályosodott intézmények széles körét, nem zárkozhatunk el annak felismerése elől, hogy itt olyan új szempont érvényesül az ügyleti kötelmek tanában, amely a két-személyes klasszikus szemléletnek nem folytatása, hanem más valami, egy szociálisabb szemléletű magánjog elkerülhetetlen eredménye. Van valami barbár önzés abban a klasszikus jogi gondolatban, hogy az ügyleti kötelmek nyomán beálló jogváltozás a felekre korlátozódik. Az élet itt szöges ellentétben áll a joggal, hiszen semmiféle hatás sem zárt az életben, a felém irányuló hatások csápjai továbbnyulnak, hiszen ember vagyok és emberek között élek. Ha a magunk felé irányuló hatások közvetett továbbhatását ki is kell kapcsolnunk a jogtudományi vizsgálódásból, de a felénk irányuló hatás

¹⁷⁾ Például épen nem volt könnyű feladat a Reichsgerichtnek, amidőn az arany-kikötést ebből a bizonytalanul stilizált szerződési klauzulából állapította meg: „Dollaranleihe über 1,500.000 Dollar (gleich 6,300.000 Goldmark).“ Rg. 1934. nov. 12-ről kelt VI. 310/34. sz. ítélete, Bankarchiv XXXIV. évf. 1935. évi 7. sz. 163. old.

¹⁸⁾ C. VII. 2132/1935; 1935. XI. 28.

*) Elhangzott a Magyar Jogászegylet civiljogi szemináriumának 1936. március 18.-i ülésén.